

Vstavač nachový na východnější ze dvou nově nalezených lokalit, 19. 5. 2022.
Foto Přemysl Tájek.

Vstavač nachový – nový druh orchideje pro Karlovarský kraj

Jaroslav Nunvář, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Mezi Ostrovem a Damicemi se rozprostírá rozsáhlý luční komplex, kam jsem se loni na jaře zatoulal při jednom bezcílném výletu, z něž se nakonec vyklubal vrcholný zážitek botanické sezóny 2021. Okraje luk v blízkosti křovinatých lemů byly posety desítkami kvetoucích vstavačů mužských znamenanych (*Orchis mascula* subsp. *signifera*, C2) i pravyých (*Orchis mascula* subsp. *mascula*, C1). Tento druh se ostrůvkovitě vyskytuje na rozsáhlém území Doupovských hor a podhůří, ale v jiném typu biotopu (světlé lesy, křoviny). Takto bohatá luční populace mi spíš evokovala bělokarpatské orchidejové louky. Vrchol výletu nicméně následoval až o kus dál, kde

se mezi trávou prodíraly vstavače osmahlé (*Neottinea ustulata*, C1), regionálně nesrovnatelně vzácnější. Při druhé návštěvě lokality o týden později jsme se spolu se spřátelenými botaniky pokusili orchideje spočítat. Dospěli jsme k přibližnému počtu 300 kvetoucích rostlin každého z obou druhů vstavačů.

Letos počátkem května jsem se vypravil na obhlídku lokality, aniž bych tušil, že ještě nevydala všechna svoje tajemství. Cestu lučním porostem mi zkrátila vykvétající orchidej nezaměnitelného vzhledu – vstavač nachový (*Orchis purpurea*, C2). Dalšího statného jedince jsem našel ve vzdálenosti asi 800 metrů na louce podobných parametrů. Překvapení

bylo velké vzhledem k tomu, že ze severozápadních Čech nebyl vstavač nachový uváděn, a to ani v nejstarších literárních pramenech, na rozdíl od jiných druhů orchidejí, např. smrkovníku plazivého (*Goodyera repens*), které se zde vyskytovaly, ale dávno vyhynuly. Jedná se proto o první lokalitu druhu v celém Karlovarském kraji. Nález je o to překvapivější, že nejbližší známé lokality se nacházejí ve velké vzdálenosti, a to jak ty české (východní podhůří Doupovských hor; 35 km), tak německé (Durynsko; 85 km).

V kontextu středoevropských orchidejí jsou objevy nových lokalit mimo historický areál velmi vzácné, nicméně v minulých letech se množí. Je příznačné, že tyto nálezy se týkají výhradně teplomilných druhů orchidejí – kromě vstavače nachového například jazyčku jadranského (*Himantoglossum adriaticum*) nebo tořiče včelonosného (*Ophrys apifera*). Jejich šíření lze alespoň zčásti jistě přičíst změnám klimatu směrem k vyšším průměrným teplotám. Celá čeleď vstavačovitých (*Orchidaceae*) je k šíření na velké vzdálenosti výborně přizpůsobena díky produkci obrovského množství prachových, větrem přenášených semen. Protože durynské a další německé populace vstavače nachového jsou velmi početné a vhodně umístěné vzhledem k převažujícímu západnímu proudění větru, domnívám se, že nalezené rostliny mohou být potomky německých rodičů.

Na „ostrovských orchidejových loukách“ našel vstavač nachový, spolu se vstavači mužskými a osmahlími, vhodné podmínky k růstu. Čedičové podloží poskytuje humózní, minerálně bohatou a mírně zásaditou půdu, která všem třem druhům svědčí. Každoroční strojová seč lučního komplexu zajišťuje, že lokality nezarostou náletovou vegetací, což historicky postihlo velkou část sudetských nalezišť. V neposlední řadě je třeba zmínit aktivitu divokých prasat. Na loukách intenzivně ryjí, čímž obnažují půdu pro semena vstavačů – kolem populací všech tří druhů orchidejí lze najít rytiny různého stáří.

Pevně doufám, že se zde vstavač nachový udrží a v budoucnu se dočkáme prosperující populace této krásné rostliny. ■

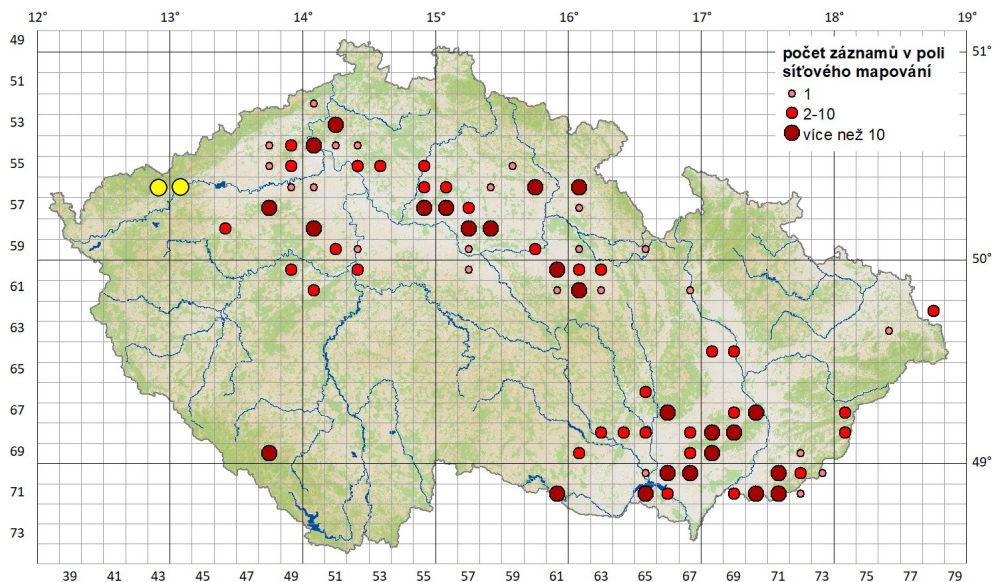
▲ Vstavače mužské v křovinatých lemech.
Foto Přemysl Tájek.

▲ Vstavače osmahlé. Foto Jaroslav Nunvář.

Vstavač nachový (*Orchis purpurea*) je statná orchidej často dosahující velikosti 50 cm a více, s masitými, lesklými, světle zelenými listy. Poupata jsou zvnějšku hnědočervená, pysk (prostřední okvětní lístek) má kresbu z nachových papil na světlém pozadí. Sytost a vzor kresby jsou velmi variabilní. Kvete začátkem května. Roste na zásaditých půdách na loukách a ve světlých lesích v teplých oblastech ČR. Nejbohatší populace se vyskytují ve středních Čechách (Český kras, pohoří Džbán, východní Polabí) a na jižní Moravě (jihovýchodní okolí Brna, Bílé Karpaty).

Vstavač nachový, 19. 5. 2022. Foto Přemysl Tájek.

Rozšíření vstavače nachového v ČR. Žlutě zvýrazněny nové nálezy z Karlovarského kraje. Podle Nálezové databáze AOPK ČR.